Юлія Семеняко
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної освіти
Бердянський державний педагогічний університет, Україна

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Сьогоднішні умови життя зумовлюють необхідність вироблення в людей уміння критично мислити, об'єктивно оцінювати різноманітні явища, процеси, події. Для цього необхідно удосконалити систему освіти. Практика доводить, що відповідно до нового новий стандарту дошкільної освіти в Україні (Базовий компонент дошкільної освіти), де задекларовано впровадження особистісно зорієнтованого, компетентнісного, діяльнісного підходу, важливого значення набуває запровадження технологій, які б позитивно впливали на освітній процес і забезпечували якісні зміни. Це передбачає зміну акценту з процесу накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок у площину формування й розвитку у дітей здатності практично діяти і творчо застосовувати набуті знання у різних ситуаціях. Для досягнення такої мети освітній процес має бути спрямованим на розвиток у дітей критичного мислення. Більшість педагогів розуміють значущість залучення дітей до процесу навчання, щоб воно було активним, тобто зміну ролі дитини з об'єкта навчання на роль суб'єкта.

На всесвітньому економічному форумі в Давосі було визначено 10 основних м'яких навичок, якими має володіти сучасна людина, серед них виокремлено і навичка критичного мислення. Проблемі розвитку критичного мислення приділено увагу в дослідженнях багатьох учених, як-от: Б. Блум, Дж. Дьюї, І. Баранова, І. Бондарук, О. Пометун, І. Сущенко, С. Терно та інших. Однак бракує наукових праць щодо розвитку критичного мислення дітей дошкільного віку, адже дошкільна ланка освіти є фундаментом його формування, що й зумовлює актуальність наукової розвідки [1, С. 96-97].

Дослідниця О. Пометун доводить, що критичне мислення є здатністю людини усвідомлювати власну позицію з того чи іншого питання, вміння знаходити нові ідеї, аналізувати події і оцінювати їх, приймати ретельно обдумані, зважені рішення стосовно будь-яких думок і дій. Воно спрямоване на опрацювання інформації за допомогою ефективних мисленнєвих прийомів (аналізу, синтезу, порівняння, поєднання фактів тощо) та її оцінювання щодо джерела, досвіду, правильного міркування і зібраних даних. У наукових працях С. Терно, критичне мислення визначено як мислення усвідомлене, самостійне, рефлексивне, цілеспрямоване, обґрунтоване, контрольоване та самоорганізоване. Його складниками науковець вважає схильність до сумнівів, самостійність і гнучкість, пошук доказів, перевірку обґрунтованості здобутих знань [1].

Здійснений нами аналіз наукової літератури дає змогу розуміти під критичним мисленням цілеспрямований процес переосмислення отриманої інформації, спираючись на логічні висновки з відомих фактів, а не на емоції та автоматичний або інтуїтивний стиль мислення. Це дає дитині можливість сприймати, аналізувати, систематизувати, оцінювати її, а також обирати власну позицію, аргументувати власні думки та вчинки. Критичне мислення починається з постановки проблеми (судження), яку необхідно розв'язати; продовжується пошуком і осмисленням інформації (аргументів); побудовою переконливої аргументації; закінчується прийняттям рішення (висновку) щодо розв'язання порушеної проблеми.

Деякі вчені порівнюють критичне мислення з творчим. Однак останнє не передбачає оцінювання, а орієнтоване на продукування нових ідей і часто виходить за рамки життєвого досвіду, зовнішніх норм і правил. Метою нашого дослідження було навчити дітей умінню ставити собі запитання і шукати на них відповіді.

Експериментальна робота передбачала декілька етапів. Так, перший етап – виклик, був пов'язаний з формуванням у дітей особистого інтересу для отримання нової інформації. Задля цього діти в процесі індивідуальної або групової роботи повинні були подумати та розповісти іншим, що вони знають з теми обговорення (наприклад, теми: «Засоби масової інформації», «Безпека в інтернеті» тощо). Другий етап – осмислення, на якому діти опрацьовували і усвідомлювали нову для них інформацію. Педагог заохочував вихованців поділитись думками щодо обговорюваної теми, сформулювати її розуміння, зв'язок з попередніми уявленнями або уявленнями інших дітей. Завершенням цього етапу було колективне обговорення та аналіз. Третій етап – рефлексивний, передбачав обмірковування дітьми отриманої інформації, як нові уявлення, поняття змінили їхні думки, бачення довкілля, власну поведінку.

Наведемо приклади з методики формування у дітей старшого дошкільного віку основ критичного мислення. Перший етап («Виклик») передбачав обговорення теми за допомогою прийому «Знаю – хочу дізнатись – дізнався». Спочатку вихователь ставив дітям питання щодо обраної теми. Наприклад: тема «Засоби зв'язку». Орієнтовні питання для обговорення: Які засоби зв'язку ви знаєте? Для чого вони потрібні? Яку роль в житті людства вони відіграють? Чим відрізняються один від одного? Чи всі засоби зв'язку зараз популярні? Які засоби зв'язку ви використовуєте в своєму житті? та інші. Після обговорення діти мали дати відповіді на такі запитання: Чого ви не знали? Що дізнались сьогодні? Що дає вам нове знання, де його можна використати? Що б вам хотілося ще дізнатися? Як ми можемо про це дізнатись?

Цікавим прийомом роботи можна назвати «Прогнозування». Учасникам обговорення пропонується розглянути зображення та висловити свої припущення щодо теми обговорення. Доступним для роботи зі старшими дошкільниками є метод «Асоціації», згідно з яким вихованці мають висловити свої здогадки про тему заняття (бесіди, зустрічі тощо). Основою обговорення має бути узагальнююче слово, наприклад: «техніка» (для теми «Види техніки в житті людини»). Для етапу «Осмислення» обговорення теми доцільно розпочати за методом «Читання з позначками». Спочатку вихователь читає дітям інформацію (казку або інший текст) з обраної теми. Наприклад: тема «Добро». Вихователь роздає дітям позначки зі знаком «+» що вам вже відомо, зі знаком «-» що невідомо, зі знаком «!» що цікаво або неочікувано для вас та зі знаком «?» що незрозуміло або про щоб хотіли дізнатися більше. Після чого вихователь читає казку і діти впродовж читання піднімають певний знак. В процесі читання педагог обов'язково робить паузи та коментує всі позначки, які піднімають діти. Ще одним ефективним методом в роботі зі старшими дошкільниками є «Ромашка Блума». Вихователь розташовує на дошці (фліпчарті) ромашку з пелюстками , кожен з яких містить завдання. Цей метод спрямований на перевірку того, що діти запам'ятали з обраної теми. Наприклад: тема «Техніка». Запитання для обговорення: Яку тему ми вивчали? Які види техніки використовує людина в житті? Де можна знайти різні види техніки? Який вид техніки є у тебе вдома? Чому цей вид транспорту цікавий або корисний? Яка головна мета побутової (комп'ютерної, кухонної техніки?) Як би ви визначили слово «техніка»? Наприкінці діти узагальнюють все те, що вони запам'ятали. Для етапу «Рефлексія» обговорення теми здійснювалося за методом «Сенкан». Є два варіанти роботи з цим методом – прямий і зворотній. Так, за використовуючи зворотній спосіб, вихователь читає дітям сенкан з теми, що вивчається, без першої строки і діти мають відгадати це слово. Прямий – діти складають сенкан самостійно, за схемою: 1 рядок – це назва предмету або об'єкту. 2 рядок – два слова-ознаки

заданого поняття, третій рядок – три слова-дії, що він робить. 4 рядок – чотири слова власного ставлення про заданий об'єкт або предмет. Останній рядок – це слово-узагальнення, висновок.

У своєму досліджені ми використовували різні прийоми формування у дітей основ критичного мислення, як-от: асоціативний кущ, гронування, метод «прес», порушена послідовність, взаємні питання та інші. У різних видах діяльності вихователь заохочував дітей до бесіди, дискусії за допомогою вправи «Цікаве запитання». Наприклад: «Як може медіапродукція впливати на наше життя?», «У чому привабливість медіапродукції?», «Які ви знаєте можливості використання медіапродукції?», «Як медіапродукція може змінити наше життя?», тощо. Діти засвоювали, що різна за видами та жанрами медіапродукція впливає на життя людей: дає знання; вчить; виховує; допомагає збагатити досвід; розважає, смішить тощо. Цікавою для вихованців була гра «Пізнавальна абетка», мета якої полягала у розвитку вміння дітей розпізнавати й самостійно аналізувати побачену й почуту інформацію з масмедіа та адекватно на неї реагувати. Вихователь розповідав дітям про те, що мультиплікаційні фільми, телепередачі ми дивимося по телевізору, цікаві казки, оповідки слухаємо по радіо, з газет та журналів дізнаємось цікаві відомості тощо. Все, що перелічено (телевізор, радіо, преса) називається засобами масової інформації. Після цього дітям пропонувалися різні види завдань, зокрема:

– доберіть і розташуйте картки з зображенням засобів масової інформації та розкажіть, що ви знаєте про них;

– розташуйте картинку з зображенням телевізора. Назвіть ваші улюблені телепередачі? Що цікавого ви з них дізнаєтесь? Назвіть телеперсонажів, на яких ви хочете бути схожими і чому? Розмістіть зображення телеперсонажів у дві колонки «Добрий товариш» і «Злий товариш» та розкажіть чому віднесли до обраної колонки;

– покажіть картинку з зображенням журнала. Що ви знаєте про журнал? Які журнали ви полюбляєте читати? Чого вони навчають? Що можна дізнатися з журналу? Які журнали ви зазвичай купуєте з батьками та поясніть свій вибір [2].

Отже, розвиток основ критичного мислення є необхідним елементом освітньої роботи в закладі дошкільної освіти. Це дає дітям можливість міркувати, класифікувати, оцінювати, критично аналізувати інформацію, робити висновки.

Список використаних джерел:

1. Пометун О. І., Сущенко І. М. Навчаємо мислити критично: посіб. для вчителів. Дніпропетровськ : Ліра, 2016. 144 с.
2. Семеняко Ю. Б. Критичне мислення як базова компетенція дитини дошкільного віку. *Le tendenze e modelli di sviluppo della ricerche scientifici*. Tomo 2. 13 marzo 2020. Roma, Italia. P. 97-100